

VÀI NÉT VỀ TRÀO LƯU “SỬ HỌC MỚI” TRONG SỬ HỌC PHƯƠNG TÂY HIỆN ĐẠI

Hoàng Hồng^(*)

Trong tiến trình sử học phương Tây hiện đại, từ những năm 30 của thế kỷ XX xuất hiện thuật ngữ “Sử học mới” (new history). Sử học mới bắt đầu từ nước Pháp, qua sự khởi xướng của trường phái “Biên niên sử”, sau đó trong những năm 50-60 ảnh hưởng tới một số nước châu Âu, châu Mỹ và trở thành một trào lưu.

Đặc điểm chung của Sử học mới là phê phán trào lưu Sử học Thực chứng, một trào lưu đã chi phối nền sử học phương Tây từ nửa cuối thế kỷ XIX. Sử học mới phê phán Sử học Thực chứng ở 3 khía cạnh:

- Phê phán quan niệm coi lịch sử chính trị là đối tượng quan trọng nhất của sử học.
- Phê phán phương pháp nghiên cứu mang tính kỹ thuật thuần túy và duy nhất của Sử học Thực chứng.
- Phê phán chủ nghĩa khách quan tuyệt đối của Sử học Thực chứng.

Từ đó, Sử học mới đặt ra mục tiêu xây dựng nội dung nghiên cứu mới, cơ chế phương pháp luận và nhận thức luận mới cho sử học. Những luận điểm cơ bản có thể khái lược như sau:

Trong khi phủ nhận sự độc tôn và thống trị của lịch sử chính trị trong sử học, Sử học mới đề xuất nội dung nghiên cứu lịch sử rất rộng rãi. Theo đó, lịch sử bao gồm tất cả những yếu tố liên quan đến hoạt động của con người. Những yếu tố này phải được biểu hiện trong bình diện rộng lớn của không gian và xuyên suốt về thời gian. Diện mạo lịch sử được tái tạo là một kết cấu bao gồm nhiều tầng lớp và tầm vĩ mô.

Lucien Febve, người sáng lập trường phái Biên niên sử cho rằng: “Lịch sử là do tất cả các yếu tố liên quan đến hoạt động của loài người cấu thành. Đó là các yếu tố thuộc về loài người, thể hiện loài người, thuyết minh sự tồn tại, tình yêu và mọi phương thức hoạt động của loài người” và “nguyên nhân sâu sắc thực sự của phát triển lịch sử không phải nằm trong tính cách của “nhân vật lớn” hoặc “trong hoạt động của đối kháng ngoại giao” mà “tồn tại ở trong nhân tố địa lý, nhân tố kinh tế, nhân tố xã hội, nhân tố tri thức, nhân tố tôn giáo và nhân tố tâm lý” [1, tr.138-139]

^{*} TS., Khoa Lịch sử, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội.

Các sử gia trường phái Biên niên sử không phủ nhận sự cần thiết phải đề cập đến các sự kiện chính trị, quân sự, ngoại giao khi mô tả lịch sử. Nhưng những sự kiện này theo họ chỉ phản ánh “thời kỳ ngắn” mà trong lịch sử còn có “thời kỳ dài”. Muốn làm “thời kỳ dài” cần phải khảo cứu những “kết cấu” và “hình thái” phát triển chậm chạp liên tục trong một thời gian dài, có thể hàng trăm năm hoặc hơn nữa.

Để mô tả những kết cấu và hình thái như trên các sử gia trường phái Biên niên sử đã chia lịch sử thành ba tầng bậc: 1) Kinh tế-nhân khẩu; 2) Trạng thái và xu thế xã hội; 3) Sự phát triển về tinh thần văn hoá, tôn giáo, chính trị. Tầm quan trọng của tầng bậc đó giảm dần theo thứ tự. Do đó trong nghiên cứu lịch sử, tầng đầu tiên được coi trọng hơn cả.

Các sử gia của trường phái Sử học xã hội học của nước Anh cũng có quan niệm tương tự về phạm vi nghiên cứu lịch sử, P.Burke đã liệt kê những bộ phận cấu thành của Sử học xã hội học theo trình tự sau: 1) Quan hệ của xã hội đối với môi trường thiên nhiên. 2) Các cấu trúc xã hội và những quan hệ xã hội. 3) Lịch sử đời sống thường nhật. 4) Lịch sử đời sống riêng tư. 5) Lịch sử các cộng đồng xã hội và các xung đột xã hội. 6) Lịch sử các giai cấp xã hội. 7) Lịch sử các nhóm xã hội với tư cách là các đơn vị độc lập và trong các mối quan hệ phụ thuộc lẫn nhau [2]

A.Marwick chia Sử học - xã hội học thành 10 bộ phận: 1) Địa lý xã hội - bao gồm môi trường thiên nhiên, nhân khẩu, dân cư, sự phát triển thành thị, ven đô, phân công nghiệp ... 2) những biến đổi về kinh tế và công nghệ bao gồm sự đổi mới về kỹ thuật cũng như những thay đổi về tính chất của lao động. 3) Các giai cấp và cấu trúc xã hội. 4) Liên kết xã hội. 5) Phúc lợi xã hội và chính sách xã hội, các điều kiện vật chất. 6) Các phong tục và phép ứng xử. 7) Gia đình. 8) Sự ủng hộ và chống đối của xã hội đối với trật tự, luật pháp. 9) Những thay đổi trong lĩnh vực trí tuệ và sự phát triển của nghệ thuật. 10) Các giá trị xã hội và chính trị, những quy chế và tư tưởng [3]

Do quan niệm lịch sử là toàn bộ những hoạt động của con người nên khi đưa các yếu tố cấu thành lịch sử, các sử gia Sử học mới đã mở rộng phạm vi nghiên cứu sang các lĩnh vực của Kinh tế học, Xã hội học, Nhân loại học, Nhân khẩu học, Tâm lý học Văn hoá học... từ đó hình thành nên phương pháp nghiên cứu đặc trưng nhất của Sử học mới là phương pháp liên ngành. Theo các sử gia Sử học mới, chỉ bằng phương pháp liên ngành mới có thể tạo dựng bức tranh hoạt động đa dạng và phức tạp của con người.

M. Bloch một sử gia trường phái Biên niên sử cho rằng để đào tạo được một nhà sử học thực thụ cần phải học các môn bổ trợ như Văn tự học, Cổ văn tự học, Ngoại ngữ, Khảo cổ học, Thống kê học, Nghệ thuật học. Ngoài ra còn phải biết đến các khoa học gần gũi như Địa lý học, Dân tộc học, Nhân khẩu học, Kinh tế học, Xã hội học, Ngôn ngữ

... và “nếu như không thể đạt tới nhiều khả năng trong cùng một con người (nhà sử học) thì có thể tính đến việc kết hợp các kỹ năng mà các học giả đã ứng dụng”.

M. Bolch luôn nhấn mạnh đến đặc tính chung của các ngành khoa học xã hội, theo ông, sử học không thể nghiên cứu tách rời các ngành khoa học khác vì chúng đều chung một đối tượng là hoạt động của con người và mục đích cuối cùng là hiểu về con người. Ông viết rằng: “Chỉ có một khoa học về con người trong thời đại không ngừng đòi hỏi phải kết hợp nghiên cứu người đã chết với việc nghiên cứu người đang sống”. Cuốn *Thế viết sử* (Matien d' historien) mở đầu bằng câu hỏi của con trai Bloch: “Cha ơi, cha hãy giải thích cho con lịch sử dùng để làm gì hả cha?”. Câu trả lời của M. Bloch chỉ có một từ nhưng thể hiện mục tiêu rất rộng rãi của sử học, đó là “hiểu” [4].

Sử gia Mỹ Harry Barnes cũng cho rằng: Lịch sử là ghi chép về sự phát triển của con người trong môi trường xã hội, nếu không có đủ tri thức của các ngành khoa học như Xã hội học, Tâm lý học hành vi, Phân tâm học, Nhân loại học, Kinh tế học, Chính trị học, Luật học, Luân lý học ... thì không thể đưa ra được sự lý giải hợp lý đối với những ghi chép đó. Ngoài ra sử gia Sử học mới còn cần phải hiểu biết tri thức của một số khoa học như Sinh lý học, Bệnh học ... Bởi vì không biết thấu đáo cơ sở chất tiết dịch và hành vi của con người thì không hiểu và giải thích rõ được hành vi của con người.

Phương pháp toán học dùng để xử lý những số liệu trong sử liệu được các sử gia Sử học mới áp dụng rộng rãi. Phương pháp này đã thu được những thành tựu to lớn trong các lĩnh vực lịch sử kinh tế, lịch sử nhân khẩu. Nội dung lịch sử được rút ra từ các lượng hoá thông tin rõ ràng có sức thuyết phục hơn so với cách miêu tả truyền thống. Ở Mỹ, trong những năm 50-60, phương pháp định lượng trong sử học được coi là một trường phái khoa học. Ở Anh, phương pháp xã hội học, phương pháp nhân chủng học là những phương pháp cơ bản của Sử học mới.

Đặc trưng chủ yếu của Sử học mới về mặt phương pháp luận là chống lại chủ nghĩa khách quan tuyệt đối của Sử học Thực chứng. Họ cho rằng, trên thực tế nhà sử học không thể nào đứng tách riêng và hoàn toàn trung lập với sự kiện lịch sử (sự thực lịch sử). Nhân tố chủ quan trong sử học thể hiện ở chỗ nhà sử học được quyền lựa chọn sự kiện lịch sử để đưa vào sử học. Như vậy là chỉ có sự kiện lịch sử nào được nhà sử học lựa chọn thì mới có cơ hội thể hiện, Còn những sự kiện không được nhà sử học lựa chọn thì mãi mãi câm lặng. Chính vì thế mà công đoạn lựa chọn sự kiện của nhà sử học trở nên quan trọng bậc nhất trong các thao tác sử học.

Nhà sử học người Anh Edward Hallett Carr đã phân chia những cái đã diễn ra trong quá khứ của nhân loại thành “sự thực thông thường” là sự việc bất kỳ nào xảy ra trong quá khứ và “sự thực lịch sử” là sự việc đã được sử gia lựa chọn từ trong “sự thực thông thường” để làm tư liệu cho luận đề của họ. Nhà sử học lấy hoặc bỏ “sự thực”

nào không phải là tùy tiện mà là dựa vào quan niệm và tiêu chuẩn đã định sẵn nào đó, đó chính là nhân tố chủ quan.

Sử học mới thừa nhận có nhân tố khách quan trong sử học nhưng họ cho rằng đó không phải là tính khách quan của đối tượng nghiên cứu (sự thực lịch sử) mà chỉ là tính khách quan của quá trình nghiên cứu, của mối liên hệ giữa sự thực và giải thích, giữa quá khứ, hiện tại và tương lai. E. H. Carr định nghĩa: “Lịch sử là quá trình liên tục không ngừng tác động lẫn nhau giữa nhà sử học với sự thực lịch sử của họ, là sự đàm thoại qua lại, hỏi và trả lời không bao giờ ngừng giữa hiện tại và quá khứ” [5].

Nhưng sự thực lịch sử ở đây, theo Carr, không phải là chân lý vì nó đã qua lựa chọn chủ quan của sử gia, vì thế, cái gọi là khách quan trong sử học chỉ có thể hiểu là những tiêu chí lựa chọn sự kiện lịch sử có khách quan hay không và phương pháp để tái tạo sự kiện có đúng đắn hay không.

Trong khi nhấn mạnh đến tính khách quan tương đối của quá trình nghiên cứu lịch sử thì các nhà Sử học mới lại lãng quên tính khách quan tuyệt đối của sự thực lịch sử, bản thân nó, tồn tại độc lập khách quan với nhà sử học. Nó là đối tượng nghiên cứu của nhà sử học. Nhà sử học không thể thay đổi nó mà phải tìm cách tiếp cận và tái tạo nó. Sự tái tạo này đạt được mức độ chính xác như thế nào phụ thuộc vào nguồn sử liệu và khả năng của người nghiên cứu. Các sử gia Sử học mới chỉ nhấn mạnh đến quá trình tiếp cận đối tượng mà không bàn đến tính khách quan vật chất của đối tượng do đó đã dành chỗ cho chủ nghĩa duy tâm và chủ nghĩa tương đối xâm nhập.

Chính vì thế mà Sử học mới, mặc dù đã phát triển và đạt tới đỉnh cao trong thập niên 70 nhưng sang thập niên 80, những yếu tố của Sử học cách tân (the new history) đã xuất hiện với xu hướng chuyển trọng tâm nghiên cứu từ môi trường khách quan của lịch sử sang thế giới chủ quan của con người và chuyển phạm vi nghiên cứu từ lịch sử vĩ mô sang lịch sử vi mô.

Sử học mới đã mất dần vai trò chủ đạo chi phối của nền sử học phương Tây.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Viện Thông tin Khoa học Xã hội, *Sử học những tiếp cận thời mở cửa*, Hà Nội, 1998.
2. P. Burke, *Sociology and history*, L.1980, P.30.
3. A. Marwick, *British Society since 1945*, L 1982, P.19
4. Guy Bourdè- Hervé Martin, *Les é coles historiques*. Paris , 1983. P.184.
5. E.H.Carr., *What is history*. Macmillan, 1986, P.24.

VNU. JOURNAL OF SCIENCE, SOC., SCI., HUMAN., T.XVIII, N₀4, 2002

SOME POINTS ABOUT THE “NEW HISTORY” TREND IN THE MODERN
WESTERN HISTORY

Dr. Hoang Hong

*Department of History
College of Social Sciences & Humanities - VNU*

This text shows the basic theoretical points of the New history trend, which has existed in the Western history from the middle of XX century to now. The theoretical points of the New history trend have been dealt with as; the reseaching scope of history with a historical structure which included a lot of segments and was in macro degree, the researching method of history is specific with the method combined with science, the mechanism of the new gnosiology and methodology of history.